

УДК 378.011.031

DOI: 10.31499/2307-4906.1.2021.228723

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ХОРЕОГРАФІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЗВО

Коваленко Олександр, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

ORCID: 0000-0003-1043-6679

E-mail: olexkovalenko@ukr.net

У статті розглянуто дидактичні умови музичної підготовки хореографів у закладах вищої освіти нашої держави. У роботі визначено такі структурно дидактичні особливості музичної компетентності хореографів, як-от: особливість планування професійної діяльності; способи і прийоми виконання професійної діяльності; прийоми спілкування; організаторські здібності фахівців-хореографів; особливості танцювально-рухової моторики. У статті також визначено, що ефективним методом музичної підготовки хореографів у ЗВО України автор вважає індивідуальний підхід, що враховує шляхи пристосування властивостей нервової системи студентів до вимог професійної діяльності.

Ключові слова: музична підготовка, теорія музики, хореограф, фахова підготовка, дидактика, дидактичні основи навчання, професійна майстерність, системний підхід до музичної підготовки.

DIDACTIC FUNDAMENTALS OF MUSICAL TRAINING OF FUTURE CHOREOGRAPHY SPECIALISTS IN DOMESTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Oleksandr Kovalenko, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies, Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1043-6679

E-mail: olexkovalenko@ukr.net

The article considers the didactic conditions of musical training of choreographers in higher education institutions of our state. In this work the structural didactic features of musical competence of choreographers are defined, such as: feature of professional activity planning; ways and methods of performing professional activities; communication techniques; organizational skills of choreographers; features of dance and motor motility. The article also states that the author considers an individual approach to take into account the ways of adapting the properties of students' nervous system to the requirements of professional activity as an effective method of musical training of choreographers in domestic higher education institutions. The article also deals with an individual approach, which takes into account the individual differences of students, the development of techniques, tools and methods of forming professional and musical skills of choreographers, due to the typological properties of the nervous system. At the heart of the individual approach considered in the study there is the idea of understanding a developing student as a person with a unique set of individual qualities. This involves the recognition of different, but equivalent in effectiveness methods of educational and creative

activities that meet the objective requirements of the professional activity of the teacher and the individual characteristics of the future specialist.

Also, in this paper, it is noted that in pedagogical science didactics is connected with the methods of teaching courses. The method of teaching folk dance is somewhat different from other choreographic disciplines due to the specifics of national dance. All textbooks, programs and methodical materials on folk choreography are author's versions and naturally cannot be accepted by all experts identically.

Keywords: *musical training, music theory, choreographer, professional training, didactics, didactic bases of training, professional skill, systematic approach to musical training.*

В умовах сьогодення система підготовки хореографів повинна відповідати тенденціям розвитку сучасної психології та педагогіки. Без цього важко уявити собі грамотне освоєння грандіозного дидактичного досвіду минулого, як і рішення принципово нових естетичних завдань, що ставляться перед сучасним хореографічним мистецтвом.

Структура хореографічної освіти дуже специфічна і не може бути побудована за загальними стандартами, нормами та схемами, прийнятними для інших (зокрема, творчих) сфер освіти. Рішення нових педагогічних завдань, поставлених перед розвитком сучасної хореографічної освіти, підпорядковане, безумовно, загальним тенденціям удосконалення освіти, але обов'язково орієнтоване на особливості професійної діяльності та особистості майбутніх хореографів.

Актуальність цієї роботи обумовлена тим, що пластичне освоєння музики хореографами не є приватною проблемою якогось окремого творчого методу. Більшою мірою це одна з недостатньо розроблених проблем загальної морфології мистецтв. Ми виходимо з думки про те, що розуміння основ взаємодії хореографії та музики вимагає передусім осмислення лексичної природи музично-хореографічного синтезу.

Інтерпретація музичних текстів, що лежать в основі хореографічних творів, лише як якогось фону не пояснює всієї складності проблем, що виникають при осмисленні багатовимірного співвідношення музики і танцю. Загальноживаними і звичними в хореографії стали такі поняття, як музичне оформлення балетних класів, музичний супровід хореографії тощо. Однак при такому допоміжно-смысловому поясненню функцій музики значно збіднюються й образно-виразні, і художньо-естетичні гідності мистецтва танцю. Не музичне оформлення, а музичний зміст хореографії є основою нашого погляду на музичну природу танцю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблеми професійної підготовки хореографа в системі вищої гуманітарної освіти у своїх працях розглядали такі вчені, як С. Забрєдовський, С. Легка, О. Таранцева та інші. Танець як один із засобів соціального виховання розглядали в системі педагогічної освіти та в наукових дослідженнях з хореографії: О. Бурля, Н. Мордовіна, І. Сердюк, А. Тараканова, Л. Черепуха та інші.

Природа музично-хореографічного синтезу розглядається з різних позицій багатьма дослідниками історії, теорії та практики мистецтва хореографії. Безцінним матеріалом з осмислення пластичного втілення музики й сьогодні залишаються мемуарні та аналітичні праці видатних закордонних та вітчизняних балетмейстерів і композиторів, від Ж.-Ж. Новєрра до М. Фокіна і М. Бежара, від Ж. Рамо до І. Стравінського і С. Прокоф'єва. При цьому кількість науково-аналітичних праць навряд чи відповідає тому значенню, яке має хореографічне мистецтво в художньо-

естетичному просторі минулого та сучасності. Досліджень, що містять у собі розуміння всієї багатовимірності пластичного втілення музики у хореографії, безперечно недостатньо.

Метою написання статті є визначення дидактичних основ музичної підготовки майбутніх фахівців з хореографії у закладах вищої освіти України.

Формування професійної майстерності хореографів у ЗВО України передбачає завдання, його цілі у вигляді підсумкової моделі фахівця в галузі хореографічного мистецтва. Розв'язання проблеми цілей навчання хореографів в умовах ЗВО України підводить нас до необхідності виявлення дидактичних основ у навчанні і для досягнення кінцевої мети – музичної підготовки хореографів на основі системного підходу. Отже, розглянемо загальні закономірності дидактики й особливості в застосуванні її категорій у вирішенні завдань нашого дослідження.

Відомо, що цілісна дидактична система була створена К. Ушинським, який визначив однобічність формальної і матеріальної освіти, розкрив схожість та відмінність наукового пізнання і вчення, детально розробив питання сприйняття, засвоєння і закріплення знань, розвитку мислення в процесі навчання.

Розв'язання проблеми цілей навчання дозволяє нам визначити зміст навчально-творчого процесу у ЗВО. Як зазначає Н. Тализіна: «При визначенні змісту освіти необхідно виходити із загальної мети» [4, с. 42]. Ми поділяємо цю точку зору. Дидактика є теорією освіти, у зв'язку з цим, щоб забезпечити засвоєння майбутніми фахівцями повного обсягу знань з музичного мистецтва, необхідно спиратися на закономірності навчання, розвитку і зміцнення розумових та фізичних здібностей, опанування яких дозволить розробити ефективні технології навчання.

Як зазначають багато дослідників, істотним недоліком освіти є побудова її як складання автономних частин навчальних предметів. На наш погляд, уміщення у зміст навчання, крім знань, що підлягають засвоєнню з кожного предмету, системи видів діяльності, у які ці знання, уміння і навички повинні ввійти, забезпечить підготовку хореографів у ЗВО України на вищому професійному рівні. У зв'язку з цим, ми розглядаємо проблему ефективності музичної підготовки хореографів у ЗВО України з позиції системного підходу.

Відповідно до наукової позиції Н. Тализіної, у нашій роботі ми розглянемо різні види діяльності студентів у навчально-творчому процесі ЗВО, де можна застосувати отримані знання, уміння і навички у галузі музичного мистецтва. Усі види діяльності студентів у навчально-творчому процесі, спрямовані на формування знань, умінь і навичок, є системотворчими елементами системного підходу до вирішення наших завдань. Стосовно підготовки хореографів у ЗВО України – це означає необхідність проведення аналізу основних видів діяльності, адекватних щодо особливостей відповідних творчих спеціальностей, спеціалізацій та цілей підготовки фахівців.

Проведений нами аналіз надав можливість виявити основні види діяльності, які є системотвірними елементами системного підходу до процесу музичної підготовки хореографів ЗВО України. До таких видів діяльності відносяться: навчальна, творча, виховний процес, навички організаційної та дозвілєвої роботи, науково-дослідна діяльність, творча і самостійна робота студентів, види практик [5, с. 12].

Професійні вимоги до фахівців різних профілів сьогодні мають багато спільного з урахуванням чисто специфічних якостей. Наприклад, кожен фахівець повинен

володіти і знаннями, і вміннями, і навичками на високому професійному рівні. У зв'язку з цим фахівець-хореограф не є винятком.

Професійні здібності – сукупність досить стійких індивідуально-психологічних якостей людини, яка забезпечує успішність навчання певної трудової і розумової діяльності, її виконання і вдосконалення в її межах. Таким чином, професійна майстерність розглядається в педагогіці як усвідомлена творча діяльність. «Уміння – це отримана людиною в процесі навчання можливість і готовність самостійно використовувати набуті знання і прийоми здійснення практичних дій в змінених умовах діяльності» [1, с. 34].

Дидактика розглядає знання, уміння і навички в єдності та взаємозв'язку. Знання, уміння і навички – ланки одного ланцюга, у якому вміння (центральна ланка) відображають знання на практиці і є основою набутих навичок. Системний підхід до педагогічного процесу був розроблений і науково обґрунтований у дослідженнях учених: Ю. Азарова, Ю. Бабанського, В. Краєвського, В. Ільїна та інших. Дидактика розглядає закономірності, які проявляються як тенденції. Одні з них притаманні процесу навчання як такому, незалежно від характеру діяльності викладача і змісту навчання у ЗВО та установах культури і мистецтв.

Наприклад, вивчення у навчальних дисциплінах традицій, елементів танцювальної пластики, стародавніх звичаїв, історичних етапів формування традиційної танцювальної культури українців несе в собі виховну функцію пізнання національної культури, дбайливого ставлення до стародавньої культури народу. Або навпаки – у студентів формується негативне ставлення до вивчення традиційної національної культури, і вони вважають це «анахронізмом» [1, с. 38], не потрібним у сучасному житті. У цьому випадку, на нашу думку, майбутній фахівець отримає багаж знань, опанує вміння і навички хореографічного мистецтва, проте майстром, професіоналом своєї справи, як правило, він не буде.

У нашій роботі ми виокремлюємо таку особливість музичної підготовки майбутніх хореографів у ЗВО України, як глибоке розуміння і переконаність в обраній спеціальності. Цю особливість ми виводимо на паралель дидактичної основи підготовки висококваліфікованих кадрів, тому що вважаємо наявність цього принципу обов'язковим у процесі формування і становлення хореографів у вітчизняних ЗВО.

Дослідження показало, що в системному підході до процесу музичної підготовки хореографів у ЗВО України застосовують різні методи організації навчально-творчого процесу, які дозволяють, на наш погляд, удосконалити його. У дослідженні ми їх розглянули на прикладі підготовки майбутніх фахівців-хореографів з українського танцю.

На наш погляд, дидактичні основи навчання музичного мистецтва у ЗВО України найбільш характерно можуть бути виражені в методиці викладання музично-хореографічних дисциплін. Розглянемо їх специфіку.

Сучасні проблеми педагогіки відрізняються пошуком нових, нетрадиційних рішень освітньої діяльності, створенням умов для повнішого розвитку і саморозкриття особистості. Сьогодні, на жаль, майбутні фахівці у ЗВО України отримують знання і навички, які не в усьому відповідають професійним вимогам, які зростають, що й обумовлює необхідність подальшого вдосконалення професійної майстерності фахівців. Слід зазначити, що зростання рівня музичної підготовки хореографів загалом

підсилюється, у свою чергу, їх потребами у власному вдосконаленні.

Варто зазначити, що в Україні існує певний стійкий зв'язок між професійним рівнем хореографів і бажанням підвищити його активністю в надбанні глибоких теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а також у придбанні нової кваліфікації, розширенні свого кругозору. При цьому майбутні фахівці не задоволені отриманою освітою у межах тільки традиційних форм навчання і звертаються до всіх каналів поширення знань.

Вважаємо, що сьогодні помітно зросла роль самоосвіти. Звідси впливає актуальність організації централізованої системи підвищення кваліфікації хореографів в Україні з різних напрямків хореографічного мистецтва. Семінари, які б очолили видатні діячі хореографічного мистецтва, а також функціонування факультативів та спецкурсів також зробило б ефективну методичну допомогу всім охочим удосконалювати професійну майстерність.

Вважаємо за необхідне зауважити на тому, що тільки збільшення обсягу необхідних знань фахівців, що проходять підготовку у ЗВО, не може призвести до фундаменталізації професійної освіти в країні, оскільки таке прагнення перешкоджатиме формуванню професійної майстерності майбутніх фахівців-хореографів. Отже, дидактичною основою формування знань, умінь і навичок хореографів є ефективна взаємодія підсистем – установи культурно-дозвілєвого і соціально-культурного типу (хореографічні колективи, творчі об'єднання, центри народної творчості, танцювальні гуртки), середні спеціальні та заклади вищої освіти; створення додатково до них організованою і разом з тим досить гнучкою підсистемою професійної бази практики для майбутніх фахівців. Самооцінка і обговорення з викладачем тих чи інших виступів, як показала практика, дуже важливі для формування у майбутнього фахівця адекватної професійної оцінки, усвідомлення рівня своєї професійної майстерності та творчого потенціалу загалом.

Дидактичні основи музичної підготовки майбутніх хореографів у ЗВО України також повинні відображатися в методах викладання і вивчення дисциплін музичного профілю, які, у свою чергу, повинні бути засновані на тісній взаємодії теоретичного навчання і практичного курсу у ЗВО України. Все це природним чином вимагає від викладача академічного, чіткого, точного виконання елементів, навчальних комбінацій перед студентами. Такий показ сприймається як демонстрація виконавської майстерності викладача, на яку повинні орієнтуватися студенти.

Під час проведеного аналізу нами визначено структурно дидактичні особливості музичної компетентності хореографів:

- особливість планування професійної діяльності;
- способи і прийоми виконання професійної діяльності;
- прийоми спілкування;
- організаторські здібності фахівців-хореографів;
- особливості танцювально-рухової моторики [2, с. 74].

Закони дидактики передбачають зв'язок з соціологією, тобто використанням її даних, а також з віковою психологією і фізіологією вищої нервової діяльності. Ми не будемо заглиблюватись у ці категорії, тому що вважаємо, що глобальних відмінностей серед студентського контингенту, які навчаються за хореографічними спеціальностями за названими категоріями, не спостерігається. Практика показує, що соціальні умови не надають особливого впливу на формування професійної майстерності хореографа у ЗВО.

Однак для нашого дослідження необхідно розглянути питання індивідуально-психічних властивостей людини та визначити ступінь їх впливу як на загальний розвиток особистості майбутніх фахівців, так і на музичну підготовку хореографів. З одного боку, ми в своєму дослідженні розглядаємо формування професійно необхідних якостей хореографів у ЗВО України за законами дидактики. Тобто, спираючись на пізнання різних наук (педагогіки, соціології, психології, фізіології та ін.), ми шукаємо ефективні способи формування професійних кадрів у сфері хореографічного мистецтва. А з іншого боку, з огляду на досвід педагогіки і суміжних їй наук, ми намагаємося виявити дидактичні особливості музичної підготовки майбутніх хореографів у ЗВО України.

Ще для нас важливий один нюанс, або точніше специфічна особливість. Наприклад, кожній людині властивий свій темп і ритм психічних процесів, ступінь стійкості почуттів. Фізіологічною основою цих природних індивідуально-психологічних особливостей є властивості нервової системи. Властивості нервової системи кожної людини – це найбільш стійкі індивідуальні особливості, які є досить консервативними і суттєво не змінюються впродовж усього життя людини, а тим більше не можуть бути змінені в процесі підготовки їх до якої-небудь професійної діяльності. З ними завжди треба рахуватися [3, с. 125]. Тому завдання викладацького складу полягає не в тому, щоб перевиховати такі вроджені властивості у студентів (одна і та ж властивість нервової системи в одних умовах може сприяти діяльності, в інших – бути перешкодою до успіху і вирішення професійних завдань), а в тому, щоб, максимально враховуючи їх, підготувати хореографів до майбутньої професійної діяльності. На наш погляд, не враховувати природні ресурси студентів під час навчання і формування їх професійної майстерності – значить порушувати в особистості цілісність, гармонійність, вести її до ущербності і внутрішнього дискомфорту.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновки про те, що дидактична особливість музичної підготовки хореографів у ЗВО України полягає і в тому, щоб, з огляду на природні ресурси майбутніх фахівців, їхні індивідуальні властивості, долучити їх до осмислення специфіки хореографічного мистецтва та національної хореографії, які формувалися в різних соціальних та історичних умовах; національно-соціальних відмінностей у формуванні духовної культури українського суспільства і її ролі в суспільно-громадському житті. Тому як ефективний метод музичної підготовки хореографів у ЗВО України ми вважаємо індивідуальний підхід, що враховує шляхи пристосування властивостей нервової системи студентів до вимог професійної діяльності. Це питання має безпосередньо педагогічне значення: вміння допомогти студенту з будь-якими властивостями нервової системи динамічно пристосуватися до навчання і до подальшої професійної діяльності – є основою педагогічної діяльності викладачів. Ідеться про індивідуальний підхід, який передбачає врахування індивідуальних відмінностей студентів, розробку прийомів, засобів і методів формування професійної майстерності хореографів, обумовлений типологічними властивостями нервової системи.

В основі індивідуального підходу, що розглядається нами, лежить ідея розуміння студента, що розвивається особистістю зі своєрідним набором індивідуальних якостей. Це передбачає визнання різних, але рівноцінних за ефективністю способів здійснення навчально-творчої діяльності, відповідних об'єктивним вимогам професійної діяльності викладача і індивідуальним властивостям майбутнього фахівця. Ці тези є перспективними в подальших наших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голдрич О. С. Хореографія: посібник з основ хореографічного мистецтва та композиції танцю. Львів: СПОЛОМ, 2006. 176 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
3. Рудницька О. П. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 255 с.
4. Талызина Н. Ф. Теория поэтапного формирования умственных действий и проблема развития. Москва: Педагогика, 1967. 258 с.
5. Таранцева О. О. Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2002. 20 с.

REFERENCES

1. Holdrich, O. S. (2006). Khoreohrafiia: posibnik z osnov khoreohrafichnoho mystetstva ta kompozytsii tantsiu. Lviv, SPOLOM [in Ukrainian].
2. Oleksiuk, O. M. (2006). Muzychna pedahohika. Kyiv: KNUKiM [in Ukrainian].
3. Rudnytska, O. P. (2010). Mystetska osvita v Ukraini: teoriia i praktyka. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian].
4. Talyzina, N. F. (1967). Teoriya poetapnogo formirovaniya umstvennykh deistviy i problema razvitiya. Moskva: Pedagogika [in Russian].
5. Tarantseva, O. O. (2002). Formuvannia fakhovykh umin maibutnikh uchyteliv khoreographii zasobamy ukrainskoho narodnoho tantsiu. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].